

Moderne tijd

Tussen de Industriële Revolutie en de opkomst van verschillende emancipatiebewegingen in de negentiende eeuw bestaat een oorzakelijk verband.

- 2p **16** Leg dit verband uit met een voorbeeld van een emancipatiebeweging uit de negentiende eeuw.

Gebruik bron 10 en 11.

Stel: Je hebt een werkstuk gemaakt over kinderarbeid in Nederland tussen 1900 en 1965 en je zoekt een foto bij je werk. Je kiest de foto uit 1911, omdat je die representatiever voor je onderwerp vindt.

- 4p **17** Licht je keuze toe door uit te leggen:
- (met de foto uit 1911) of deze een situatie weergeeft die in die tijd veel voorkomt en
 - (met de foto uit 1957) of deze een situatie weergeeft die in die tijd veel voorkomt.

Onderzoekers van de moderne tijd zijn vaak voorzichtig met het gebruik van historische foto's als bron.

- 1p **18** Noem daarvoor een reden.

Gebruik bron 12.

Deze anekdote komt uit de catalogus van een tentoonstelling in Duitsland over de Jodenvervolging tussen 1933 en 1945. De makers van de tentoonstelling hebben hun expositie "Ein offenes Geheimnis" (een openbaar geheim, iets dat iedereen weet, maar waarvan iedereen doet alsof het niet bestaat) genoemd.

Naar aanleiding hiervan kom je tot twee uitspraken:

- 1 In deze anekdote komt het begin van de openlijke Jodenvervolging in Duitsland goed naar voren.
- 2 Deze anekdote geeft het thema van de tentoonstelling "Ein offenes Geheimnis" goed weer.

- 4p **19** Ondersteun beide uitspraken met de bron.

Gebruik bron 13.

In dit gedicht geeft Annie M.G. Schmidt commentaar op sociaal-economische en cultureelmentale aspecten van de tijd waarin zij leeft.

- 4p **20** Noem bij elk aspect haar commentaar op de Nederlandse maatschappij in de jaren dertig en leg uit hoe dit in haar gedicht naar voren komt.

In de eerste maanden van de bezetting stelde de Duitse overheid zich in eigen ogen soepel op tegenover de Nederlandse bevolking.

- 2p **21** Geef hun politiek en hun militair motief voor deze opstelling.

Gebruik bron 14.

Dit fragment uit de roman van Jung Chang is een bruikbare bron voor een onderzoek naar het leven in het totalitaire China.

- 3p **22** Licht dit toe door:
- (zonder bron) een kenmerk van een totalitaire staat te noemen en
 - (met bron) daarmee aan te geven dat China in die tijd een totalitair bewind heeft en
 - een argument te geven voor de betrouwbaarheid van deze bron voor dit onderzoek.

Gebruik bron 14.

Bij nader inzien heb je twijfels over de representativiteit van deze bron voor een onderzoek naar het totalitaire China.

- 2p **23** Leg uit waardoor je twijfelt aan de representativiteit van deze bron voor dit onderzoek.

Na 1945 kregen zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten belangstelling voor Vietnam.

- 2p **24** Leg uit dat deze belangstelling verband hield met de internationale verhoudingen na 1945.

De Europese integratie kent een beginpunt in het van start gaan van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, de EGKS, in 1952. In de EGKS brachten Frankrijk, West-Duitsland, Italië, België, Luxemburg en Nederland hun kolen- en staalproductie onder gezamenlijk beheer.

- 2p **25** Leg uit welk verband er bestond tussen deze samenwerking en de Tweede Wereldoorlog.

Gebruik bron 15 en 16.

Met deze twee bronnen kunnen sociaalculturele veranderingen in de jaren zestig in Nederland worden beschreven.

- 3p **26** Geef deze beschrijving door:
- uit de ingezonden brief de kritiek op het televisieprogramma te halen en
 - aan de reactie van Harry Mulisch twee veranderingen uit de jaren zestig te ontleen.

In de veranderingsprocessen van de jaren zestig speelde de televisie een belangrijke rol.

- 2p **27** Leg dat uit.

Moderne tijd

bron 10

Foto van een uienstilster met helpende kinderen bij haar huis uit 1911

bron 11

Foto uit 1957 van een gezin dat bonen dopt voor een conservenfabriek in Leiden

bron 12

In Duitsland wordt op 1 april 1933, direct na de machtsovername door de nationaalsocialisten, een boycot van joodse winkels georganiseerd. De heer Lazarus uit Oldenburg vertelt hierover

Er stonden voor onze winkel op de weg twee SA-mannen met een groot bord waarop stond "Duitsers, koopt niet bij Joden!"

Maar het was koud, het was april en toen zei mijn moeder: "Mannen, willen jullie een kop thee hebben?" Zij zeiden "Ja". Toen hebben ze het bord neergezet en zijn met ons naar boven gegaan in de keuken, in uniform, en hebben een kop thee gedronken en zijn weer naar buiten gegaan.

"Duitsers, koopt niet bij Joden!", dat was nu eenmaal de mentaliteit.

Toelichting

SA: de knokploeg van de NSDAP, de Duitse nationaalsocialisten

bron 13

Gedicht uit 1938 van Annie M.G. Schmidt (1911-1995) over een volontair (een onbetaalde werkkraacht) in de openbare bibliotheek

Leeszaal

Ik ben een god in 't diepst van mijn gedachten,
maar in de bibliotheek (ben ik) een volontair
die hunk'rend op een baantje zit te wachten
en boeken uitleent ... met een zeker air (houding).

Ik lever geestlijk voedsel aan mevrouwen
die binnenkomen en alleen maar van
de allernieuwste liefdesboeken houwen,
"maar niet zo'n engerd als die Wasserman".

Ik loop met stapels boeken rond te sjouwen
en plak een etiket op Gorters Mei.
Och, als nu juffrouw Jansen eens ging trouwen,
dan kwam er eindelijk eens een plaatsje vrij.

Ik ben het niet alleen, die staat te wachten
en achter me staat nog een hele rij.
Ik ben een god in 't diepst van mijn gedachten,
maar niet zo heel veel in de maatschappij ...

Toelichting

"Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten": beroemde beginregel van een gedicht van Willem Kloos uit 1882.

"Gorters Mei": het gedicht "Mei" van Herman Gorter uit 1889.

bron 14

Een fragment uit de roman "Wilde Zwanen" van de Chinese auteur Jung Chang over haar jeugd in het communistische China onder Mao (de Chinese leider)

Op een dag in 1965 kregen we opeens opdracht naar buiten te gaan en al het gras van de gazons te verwijderen. Mao had te kennen gegeven dat gras, bloemen en huisdieren bourgeois (burgerlijke) gewoonten waren en verwijderd dienden te worden. (...)

Ik was verschrikkelijk bedroefd al die prachtige planten te zien sneuvelen. Maar ik nam het Mao niet kwalijk. Integendeel, ik had me langzamerhand de gewoonte eigen gemaakt 'zelfkritiek' uit te oefenen en nam mezelf automatisch ieder instinct kwalijk dat tegen Mao's orders indruiste. Zulke gevoelens joegen me zelfs angst aan. Er was geen sprake van dat ik er met iemand over kon praten. Ik probeerde mezelf te hervormen en me de correcte denkwijze eigen te maken. Ik leefde in een staat van voortdurende zelfbeschuldiging.

Dergelijk zelfonderzoek en zelfkritiek waren aspecten van het China van Mao. Ze zouden tot een nieuwe en betere maatschappij leiden, zo werd ons verteld.

bron 15

Op 4 januari 1964 wordt op de televisie "Zo is het toevallig ook nog eens een keer" uitgezonden. De acteur Peter Lohr acteert daarin dat hij de televisie aanbidt zoals een gelovige tot God bidt. Er komt een storm van reacties. Uit een van de vele ingezonden brieven

Nederland, 8 januari 1964

Weledelgeboren Heren,

Twintig wijze mannen uit alle delen van ons dierbaar Nederland hebben na lang beraad besloten het recht in eigen hand te nemen. (...) Uw TV uitzending van 4 januari heeft de deur dicht gedaan en ons wakker geschud. Nu beweren uw medewerkers wel, dat men slechts het fervente televisie kijken van de gemiddelde Nederlander op de korrel wilde nemen, doch dan moet men niet het christelijke gebed, dat voor miljoenen heilig is, misvormen en in biddende houding door Peter Lohr laten oplezen. (...) Als u in de toekomst slechts éénmaal onze heiligheden parafraseert (nadoet) in uw politieke grofheden, dan zal onze raad tweemaal een lot trekken. Eénmaal zal het lot de man aanwijzen die de opdracht krijgt één uit uw midden door de kogel om het leven te brengen; het tweede lot zal aanwijzen wie van u dat zal zijn. (...)

De Raad van Twintig

bron 16

De schrijver Harry Mulisch schrijft in 1964 over de reacties op het televisieprogramma "Zo is het toevallig ook nog eens een keer"

Peter Lohr heeft op televisie gebeden tot Het Beeld. De tekst van Lohr had tot boodschap dat wij zelf moeten praten in plaats van naar de televisie te kijken. (...) De gekwetste dominees en pastoors weten nu in welk gezelschap zij zijn. In dat van bijbelvaste aangevers bij de politie, vrome anonieme brieven-schrijvers, godsdienstige telefonische chanteurs en op wc-papier beledigingen krabbelende kerkgangers. Proficiat! Gefeliciteerd! Uw werk is niet vergeefs geweest, men ziet zich genoodzaakt politiebescherming aan te vragen. U bent oude mensen. Uw gekwettheid en uw haat zijn te oud voor ons. U bent te oud voor ons. Nog 25 jaar en u bent goddank uitgestorven.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.